

BJÖRKSTA KOMMUNS PROTOKOLL

Björksta kommunala historia 1863-1951 hör ej till de mer dramatiska. Därtill kommer, att dess koncipiering störs av materialbrist. Stämmoprotokollen 1883-1938 saknas sålunda ännu när detta skrives. Dess bättre tycks dock denna mellanperiod ha varit den lugnaste under de 89 åren.

Björksta var under alla dessa år en storbonde-demokrati. Med i rådslagen är hela tiden herrarna till storgodset Målhammar. Men de dominerar blott i början. Förste ordförande i stämman var kapten August v. Knorring på Målhammar, i kommunalnämnden friherre Bror Cederström, häradsskrivare på Östanbro. Cederström var den som stod bakom det fattigvårdsreglemente som antogs av stämman i januari 1864. Eljest var 60-talet intet händelserikt årtionde i Björksta kommunala liv. Den svåra missväxten 1866-67 klarades relativt väl i denna jordbruksbygd.

Järnvägsfrågan

Järnvägsfrågan hade här ett fridfullt förlopp. Då dess store apostel landssekreteraren Curry Treffenberg den 13 juli 1869 uppträdde för den på stämman samlade menigheten och missionerade för en linje Sevilla-Köping, förbindande en väntad statsbana Stockholm-Bergslagen med det västsvenska järnvägsnätet, talade han ej för döva öron. Björksta tecknade sig för ej mindre än 70 aktier 7000 Rdr.

Sedan det statliga projektet fallit igenom i riksdagen, återkom Treffenberg. Det var den 17 januari 1871. Björkstastämman var då än mer generös. Den tecknade sig för hela 90 aktier i det privata järnvägsföretaget Stockholm-Sevalla, Sevalla-Västerås-Köping, Sevalla-Engelsberg. Den slutliga förskjutningen av järnvägens delningspunkt söderut från Sevalla till Sörby (Tillberga) gjorde ingen ändring härutinnan. Björksta fick så en järnvägsstation längst i norr, Orresta.

1871 års fattigvårdsreglemente

Men år 1871 avlöstes Cederström som nämndordförande av nämndemannen och kyrkvärden Anders Öhlin i Frögärde. Han har signerat en märklig fattigvårdsreform, vilken den 20 juni 1871 togs av stämman. Till avhjälpan av allt elände, orsakat av åldrigas, lyttas, utfattigas och osedligas sammanförande i fattighus beslöt man sprida ut internerna. De skulle erhålla husrum,

ved m.m. av de hemman, där de var mantalsskrivna. Blott själva försörjningen skulle förbli en gemensam

angelägenhet. De som bott i fattighuset mer än tre år finge dock kvarstanna där. När fattighuset tömts, skulle det säljas. Blott godsägare A. Kennedy på Hanvad var mot återtagningen av de fattiga. Den otidsenliga reformen gick givetvis illa samman med den administrativa fattigjurisdiktionen. År 1873 resolverade KB, att den tidigare i Östanbro skrivna änkan Ulla Carlsson skulle av kommunen beredas husrum. Stämman kunde ej, i strid med det nytagna reglementet, inrymma henne på fattighuset men fick bekväma sig att betala hennes logi.

1871 års fattigvårdsreglemente kom, trots allt, att äga tillämpning ganska länge. Stämman blev omsider, helt oavsiktligt, själv dess baneman. Efter fem års förlopp begärde den KB:s stadfästelse därå. Sådan vägrades. Stämman förklarade sig i maj 1877 obunden av detta utslag, alldenstund gällande fattigvårdsreglementet tillerkände kommunen befogenhet att själv besluta om sin fattigvård utom i vad avsåge rot fördelningen.

I samband härmed anmäler emellertid nämndens ordförande, Öhlin, "att personer inom socknen, på senare tiden, företagit sig att, egenmäktigt, och utan att ens begära Fattigvårdsstyrelsens tillstånd, inhysa personer i Fattigstugan". Stämman tar ställning häremot, i det den "påminner om oskickligheten af ett sådant tillvägagående". Jan Andersson i Gärsta överklagar detta uttalande hos KB. Stämman får förklara sig. Den målar med bjärta färger en skrämmande bild av följderna av KB:s resolution.

Det hade blivit allt vanligare, att ogifta barnaföderskor avförts till fattigstugan, liksom ock att löst arbetsfolk slagit sig ner där, hvaraf mångfalliga oordningar åstadkommes och de gamla sjuka och orkeslösa fattighjonerna i högsta måtto stördes". Därav påminnelsen! Jan Andersson hade ej överklagat något formligt beslut, och hans framställning borde lämnas utan avseende. Emellertid kunde stämman nu ej undgå en omarbetning av reglementet. Nytt sådant antogs 1878. Det innebar roteindelning, dock blott för husrum och vedbrand och ej alls för Orresta, vars fattigvård lades under kommunen. Fattighuset evakuerades per den 1 april 1879. En del av timret användes för uppförande av nytt skolhus.

Ny nämndordförande

Öhlins tid var nu ute. Ny nämndordförande blev den 30 december 1878 kyrkvärden P.A. Björklund i Valla. Må blott från Öhlins regim ytterligare nämnas ett par data. År 1873 skänkte nämndemannen, kyrkvärden Lars Bergström i Berga tomt för barnmorskebostället till kommunen. År 1875 tecknade sig stämman i och för järnvägens färdigställande för ytterligare 45 aktier i

SWB. Mjöltnare Söderberg i Kärsta överklagade debiteringsprincipen - per jordbruksfyck - förgäves. Ett av Johan Andersson i Lyftinge utfärdat upprop om bidrag till en folkhögskola i länet, Tärna, avvisades i mars 1876 under hänvisning till frivillig insamling. En seg dragkamp om den i Breds kvarn bosatte konstnären C.G. Husbergs mantalsskrivningsort inleddes.

P.A. Björklund var en skicklig kommunalman. Han tvangs emellertid till strid om makten. I december 1880 valdes rusthållaren C.A. Andersson i Berga till ordförande, organisten C.J. Wallin till vice i stämman. Resultatet var ej det av Björklund önskade. Valet överklagades, underkändes och gjordes om.

Nu valdes till ordförande i stämman komminister Gustaf Andersson i Näs, till vice P.A. Björklund själv. Röstsiffrorna var övertygande. Björklund satt säkert i sadeln. Härefter följde, om man får tro nämndprotokollen tre lugna årtionden. P.A. Björklund satt ordförande t.o.m. 1910. I kommunalnämnden diskuterades huvudsakligen fattigvårdsfrågor och, då och då, ölförsäljning i lanthandeln. Toleransen i sistnämnda spörsmål var stor.

Emil Kihlin ny ordförande i kommunalnämnden

Efter Björklund följde godsägare Emil Kihlin på Hallstaberget. Han efterträddes i sin tur med 1917 års ingång av J.L. Johansson i Almsta. Nu inträdde en något hastigare rytm i det kommunala livet. I december 1918 framtvang Spanska sjukan stängning av socknens skolor. Nästa år utarbetades ett nytt fattigvårdsreglemente för kommunen. En mellan-kommunal utredning om byggande av gemensamt ålderdomshem tillsattes. I mars 1921 fick socknen sin förste barnavårdsman i fjärdingsmannen Frans Johansson i Gärsta. I slutet av 1923 bildades Björksta - Breds barnmorskedistrikt. I december 1925 gav myndigheterna klarsignal för byggande av gemensamt ålderdomshem för Björksta-Badelunda-Tortuna och eventuellt Sevala. Med år 1926 bildades en särskild fattigvårdsstyrelse. Våren 1931 infördes nöjesskatt i kommunen. Senare samma år hade kommunalnämnden i sin egenskap av hälsovårdsnämnd att handlägga ett mycket grannliga ärende, ett fall av sanitära missförhållanden i Hallstabergets ladugård.

Artur Johansson i Frögärde tog hand om styret.

Med år 1932 blev det byte i kommunalnämndens presidium. Artur Johansson i Frögärde tog hand om styret. Andra fredskrisens svåra år klarades här ute i Björksta utan alltför stora vanskligheter. Och när de

bättre tiderna inträdde, börjar en ny livlighet präglade den kommunala debatten. I slutet av 1936 ges klartecken för distriktssjukvård tillsammans med Tortuna och Sevala, ett häradssamband. Barnmorskeväsendet hade tidigare gått en annan väg. Björksta hade här samordnats med Södra Siende.

Arbetarekommunens ökade inflytande

Arbetarekommunen begynner nu, utifrån sitt nybyggda hem, Östanbro Folkets Hus, öva ett kraftigt inflytande på den kommunala politiken. Man gör ideliga framställningar till kommunalnämnden. Man utverkar utökning av vissa nämnder i och för vinnande av representation. Man demonstrerar mot extra stämmor, för kallelser med ärendelista. Man agerar för kommunalfullmäktigeinstitutionens införande. Detta sker i slutet av 1937. Man har framgång. Otto Jansson skriver Arbetarekommunens brev. Men den mer betydande politikern på arbetarsidan är rättaren på Målhammar Rupert Lindberg, år 1938 belönad av Patriotiska Sällskapet, ännu blott 35-årig, samma år stämmans stipendiat för deltagande i folkhögskolekurser i aktuell utrikespolitik, kommunal självstyrelse, jordbruk och svenska språket.

Rupert Lindberg blir med år 1939 vice ordförande i kommunalfullmäktige. Ordförande blir kantor Eskil Wictorson. I det begynnande nya ytterst livliga skedet av kommunens historia är nämndeman Henning Pettersson i Skarsvad fattigvårdsstyrelsens och kyrkoherde Filip Lind skolstyrelsens ordförande. Artur Johansson sitter t v kvar som kommunal nämndens ordförande.

Strid om ölförsäljningen

I nykterhetsnämnden presiderar Erik Nordström i Nygård, vilken tar upp kampen mot den gängse utminuterings av öl i speceriaffärerna.

En första drabbning i nykterhetsfrågan äger rum i fullmäktige i januari 1943. Det gäller pilsnerförsäljningen i Engsösund. Nykterhetsnämnden vinner slaget med 13-5. Partilinjerna håller ej. För Nordström kämpar fjärdingsman Bertil Nordgren, Rupert Lindberg och Otto Janssoni Östanbro, mot Johan Treschow och sågverksarbetaren Verner Ekblom. Polisen hade nyligen stoppat all ölförsäljning över disk i kommunen, då även berusade personer betjänats och ölförtäring i butiklokalen kunnat konstateras.

Frågan kom åter på fullmäktiges bord i april 1947. Det gällde då begärt tillstånd till utminuterings av pilsner i lanthandeln i Östanbro. Nykterhetsnämnden hade avstyrkt, kommunalnämnden tillstyrkt. Nu framhöll

Bertil Nordgren, att det visat sig mycket svårt att sköta denna hantering på landet. Erik Nordström yrkade avslag. Valdemar Kihlin återigen talade för orsbfolkningens rättigheter och mot nykterhetsnämndens mening att kringföring av öl genom bryggeriernas försorg vore tillfyllest. Kommunalnämnden vann voteringen med 8-7.

Nordgren reserverade sig emellertid, och frågan återkom i september. Nu kunde Erik Nordström påvisa, att ej blott nykterhetsnämnden utan även länsnykterhetsnämnden och landsfiskalen avstyrkt. Vid bifall skulle man komma i samma beklagliga situation som fem år tidigare. Tegelbruksarbetaren Arne Bergkvist sekunderade. Byggnadsarbetaren Gunnar Appelfält talade för bygdeintresset. Landsbygdens folk skulle ej behöva vara eftersatt i rättigheten. Gunnar Wahlberg anknöt. Han företrädde ungdomen. Om man ej finge vad man sökte här, så reste man till städerna. Kihlin upprepade sina argument. Det blev dock 7-5 till nykterhetsvännerna, väsentligen till följd av frånvaro på motståndarsidan.

Reparation av lärarbostaden vid kyrkan

Att debatten om ölhantering gick hög, hörde till tiden. Det finns emellertid även annat smått och gott att anteckna från överläggningarna i Björkstafullmäktige under 40-talet. Man rycktes naturligtvis med av krigshändelserna. I april 1941 medverkade fullmäktige till bildandet av Björksta Försvarslåneförening, och en månad senare tillsattes en kommunal upplysningsnämnd.

Det stora diskussionsämnet 1942 var en fråga om reparation av lärarbostaden vid kyrkan. Byggnadskommittén tillstyrkte viss utbyggnad för möjliggörande för installation av badrum och WC utan intrång på det begränsade bostadsutrymmet. Fullmäktige gick, ledda av August Treschow i november, på sparsamhetslinjen men måste en månad senare backa undan för kantor Erik Ahlinder och den byggande sakkunskapen. Treschow och Rupert Lindberg talade nu för kommitténs ritningar.

I april 1943 gav fullmäktige prov på en mycket mogen framtidssyn. Man hade att avge yttrande rörande socialvårdskommittéens betänkande. Man vände sig mot tanken på bildande av särskilda socialvårdskommuner. Det bleve under alla förhållanden svårt för de enskilda kommunerna att omhändervä sina interna angelägenheter. Större enheter behövdes. Kommunammanslagning förordades. Det var Henning Pettersson, Eskil Wictorson och fru Frida Eklund som signerat yttrandet.

Med år 1944 avlöstes Artur Johansson som kommunalnämndsordförande av hemmansägare Algot Johansson i Almsta. I april 1945 lämnade Artur Johansson även fullmäktige, avtackad "för mångårigt, plikttröget och framgångsrikt arbete i Björksta kommuns tjänst, ett arbete som präglats kunnighet och intresse och som alltid haft kommunens bästa som mål".

Något senare, i augusti 1945, begärde Wictorson entledigande i anledning av avflyttning från orten. Rupert Lindberg fick tillfälligt överta klubban. Lantbrukare Hugo Pettersson i Östanbro följde med ingången av år 1947.

Fler tvistefrågor

Den stora tvistefrågan 1944 var en post i staten avseende fondering för lärarbostäder. Kommunalnämnden hade föreslagit 8 000 för ändamålet. Henning Pettersson, Rupert Lindberg, Otto Jansson m fl motiverade med ett gynnsamt skatteunderlag. Sågverksarbetare Verner Ekblom föreslog halvering av beloppet och fick majoriteten med sig.

Ekblom gick även eljest gärna till storms mot auktoriteterna. Vid budgetbehandlingen i oktober 1945 reserverade han sig mot ett fullmäktiges beslut att anslå 100 kronor till det lokala hemvärnet. Han besvärade sig också hos KB, då han ansåg beslutet olagligt. Fullmäktige fick tillbaka ärendet för yttrande. August Treschow, lantbrukaren Karl Lövgren, byggnadsarbetaren Nils Alm och polisman Bertil Nordgren talade alla för det givna anslaget, den sistnämnde med anförande av hemvärnets betydelse vid efterspaningen av förbrytare.

Ekblom vann emellertid hos KB, och KM:t gjorde ingen ändring i ärendet. Bättre lycka hade Bertil Nordgren i ett annat spörsmål med föreningsanknytning. I april 1944 fick han hemsysterfrågan hänskjuten till Björksta Rödakorsstyrelse. Voteringssiffrorna blev 9-7 mot kommunalnämnden som förordat en kommunal kommitté.

Kommunindelningen

Frågor rörande den kommunala indelningen intar givetvis en framskjuten plats i den kommunala debatten under senare 40-tal. Då det hösten 1945 ifrågasattes, att den långsträckta kommunen skulle uppdelas på två distriktsköterskedistrikt, protesterade fullmäktige. I Björksta-Tortuna brandförsvarsförbund ingick man samtidigt utan reservation. I storkommunfrågan gick Kärrbo och Artur Källberg i spetsen, men Björksta engagerade sig villigt. Otto Jansson tyckte i

maj 1946, att det kunde vara på tiden, att Björksta, störst av kommunerna i bygden, övade värdskap för överläggningar i ärendet. Man träffades verkligen också i Östanbro Folkets Hus den 30 juni. Fortsättning följde i Källbergs regi i Västerås i juli, och i oktober gav fullmäktige på förslag av Bertil Nordgren klartecken för storkommunen Irsta-Kärrbo-Kungsåra-Björksta-Ängsö. I januari 1947 följde det formella godkännandet. I namnfrågan uttalade man sig för det neutrala "Siende". Det blev som bekant "Kungsåra".

Skolfrågorna dominerade

Det var skolfrågorna som dominerade storkommundebatten liksom överhuvudtaget överläggningarna i Björksta fullmäktige 1946-1947. I april 1946 togs 7:e skolåret, men Rupert Lindberg förlorade knappt en votering om förlängning av skolåret från 36 3/7 till 39 veckor. Förlängningen kom först 1948. I maj 1946 fattades beslut om skolskjutsar och om ny läroplan. Skolskjutsningen avsåg koncentration av skolväsendet till kyrkbyn. Dock beslöt fullmäktige i oktober 1947, att Målhammars skola skulle bibehållas. Ökat barnantal väntades vid Målhammar, och det kunde ej tas emot vid kyrkan. Det var förman Josef Lund som i sin egenskap av skolstyrelseordförande dikterade beslutet. Föräldrarna reagerade emellertid surt. Man var missnöjd med skolformen och önskade skjutsning till kyrkskolan. Fullmäktige tvangs ändra sig; det blev indragning av folkskolan i Målhammar per den 1 juli 1948. Småskolan skulle enligt plan i oktober 1949 kvarstå.

Centraliseringen av skolväsendet förutsatte byggande av nya lärarbostäder vid kyrkan. Efter redogörelse av Rupert Lindberg och bifallsyrkanden av August Treschow, Karl Lövgren i Gärsta, Erik Nordström och kyrkoherde Lind beslöts i april 1946 utredning rörande ett skolstyrelsens förslag att uppföra ett större hus för två lärare, en vaktmästare, samling och ev. slöjd.

I oktober förelåg ett av byggnadskommitténs ordförande Gustav Johansson i Gärsta signerat förslag i ärendet. Slöjdrum och samlingsal hade nu av hänsyn till lärarpersonalen eliminerats. Man tvistade emellertid om läget. I december fattades beslut, dock först efter en seg debatt, varunder Treschow talat för uppskov med hänsyn till kommunsammanslagningen, Verner Ekblom för förbilligande, från 50 000 till 40 000 kr, Karl Lövgren för omedelbart avgörande, Arne Bergkvist för elspisar och Bertil Nordgren för entreprenad. Det blev som de båda sistnämnda ville. Det må i detta sammanhang nämnas, att pensionärshemmet Lottenhov år 1946 ombyggdes.

Köttbesiktningstväng infördes samma år. I denna fråga blev Bertil Nordgren som yrkade på bordläggning, besegrad av Erik Nordström. I april 1947 motionerade Karl Lövgren framgångsrikt för vård av de gamla fjärdingsvägsstolparna vid landsvägarna i kommunen. I oktober samma år fattades beslut om tecknande av bostadsbyggnadsborgen intill visst belopp. Särskild byggnadsnämnd och särskild hälsovårdsnämnd tillsattes med år 1948, den sistnämnde under ordförandeskap av Karl Lövgren.

Anslag till Orresta IP

I oktober 1948 låg på fullmäktiges bord ett äskande av Orresta IF om ett stort kommunalt bidrag på 10 000 kr. till idrottsplats i Fycklinge. Föreningen kunde emellertid blott räkna med stöd från två av kommunens fäder. Övriga 15 höll på en tidigare planerad lokalisering till den geografiskt bättre belägna kyrkbyn. En kommitté tillsattes emellertid på yrkande av föreningen i december.

Vid stat-behandlingen i oktober 1949 avsattes 5 000 kr till markköp för ändamålet. Nu hade kommittéerade enat sig om ett jordområde tillhörigt Josef Lund på Orresta gård. Lund hade ingen erinran, önskade emellertid ej sälja utan byta sig till mark från prästgården. Härmed uppstod vanskligheter. Stiftsnämnden kom in i bilden. Emellertid begyntes vintern 1950 av herrar Sigfrid Carlsson och Josef Lund omfattande schaktningar för idrottsplats i Orresta. De hade förskotterat 3 000 kronor. Bertil Nordgren anmärkte på saken inför fullmäktige i juli 1950. De formellt felande fick emellertid beröm för handlingskraft av Erik Nordström. Saken fick ha sin gång. För att allt skulle vara i sin formella ordning i tid för kommunsammanslagningen bekvämade sig omsider Lund, i maj 1951 att låta byteskravet falla.

Bostadsbyggande i kommunen

I oktober 1949 hade fullmäktige att taga ställning till en fråga från KB, om en kommande regionplan borde inbegripa Björksta. Detta bestreds av kommunens fäder. Kommunen vore att betrakta som glesbygd. Emellertid byggdes det i Orresta och Kärsta. Kommunen stödde.

Ett större bostadsbyggnadsärende orsakade dock ett visst uppseende i bygden. Tre byggherrar bland dem den stridbare kommunal mannen Gunnar Appelfält, hade begärt kommunal borgen för inköp från AB Svenska Trähus, brutto 30 000. Ärendet behandlades av fullmäktige i september 1950. Avstyckning hade emellertid då ej skett och lagfart alltså ej kunnat erhållas. Appelfält beklagade men menade, att

formella skäl ej borde få avgöra. Risken vore ringa .
"Att lantmätarn ej kommit och gjort avstyckningen av tomterna var ej deras fel, utan kommunens." Karl Lövgren replikerade. Kommunen hade ingen skuld i detta; ärendet hade fastnat i länsbostadsnämnden. Algot Johansson, Ivar Carlsson och Erik Nordström varnade. Kihlin fann en väg ur dilemmat ; en kommitté tillsattes. Den 19 februari 1951 höll länsbostadsdirektör B.W. Alwestrand föredrag för fullmäktige och representanter för den blivande storkommunen. Och omsider fick Appelfält positivt besked.

Upplösningen av Björksta kommun

Det var tid att avverka kommunens affärer. Badelunda m fl. socknars fattigvårdsförbund upplöstes. Brandväsendet omorganiserades. I november 1951 beslöt fullmäktige låta prägla en medalj åt Henning Pettersson i Skarsvad med tack för "berömlig kommunal gärning i Björksta kommun". Vid slutsammanträdet den 28 december fick hemvärnet (sic!) 700 kr. Man kalasade på Stora hotellet i Västerås. Menyn var smörgåsbord med småvarmt, kötträtt, dessert, vin "samt någon sprit", kaffe och frukt.

Algot Johansson, nämndordförande även i storkommunen, hade begärt en dupliceringsmaskin. Arne Bergkvist tog bladet från munnen och yrkade avslag. Detta vore storkommunens sak. Han fick medhåll av Bertil Nordgren, som menade att en dupliceringsmaskin vore till ringa gagn för en person som saknade skrivmaskin. Algot Johansson replikerade. Han kunde lika lätt duplicera handskrift. Herrar Kihlin och Ekblom yrkade bifall.

"Kommunalfullmäktige beslutade att som tack för mångårigt arbete inköpa den begärda dupliceringsmaskinen att disponeras av Algot Johansson så länge han behöver den som kommunalnämndens ordförande, men att den förbliver Kungsåra storkommuns egendom". Hugo Pettersson tackade förtroendemännen för gott verk, önskade "Gott Nytt År" och blev själv avtackad av Arne Bergkvist. Ett kanske ej alltför märkligt kommunalhistoriskt förlopp hade slutförts.

Västerås i stadsarkivet den 26 november 1967

Sven Olsson

stadsarkivarie